

Адамович Сергій Васильович, завідувач кафедри теорії та історії держави і права навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, доктор історичних наук, професор.

Микитин Юрій Іванович, заступник директора навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, кандидат юридичних наук, доцент.

Перспективи притягнення до кримінальної відповідальності росіян за воєнні злочини в Україні в контексті реалізації конституційного права на судовий захист.

Міжнародне суспільство визнало війну «злочином проти миру» після Першої світової війни. Організація Об'єднаних Націй, створена після Другої світової війни, розширила концепцію групового забезпечення безпеки. Міжнародне співтовариство загалом вважало, що санкції міжнародного суспільства необхідні проти військових дій, поступово зменшували прямі збитки від війни на глобальній основі. Після Другої світової війни у різних регіонах земної кулі було зафіксовано понад 250 збройних конфліктів, але вони переважно були збройними конфліктами внутрішнього характеру [1, с.3]. Натомість, РФ у 2014 р. в результаті анексії Криму і розгортання війни на українському Донбасі зруйнувала всі існуючі міжнародно-правові механізми зі збереження миру в світі, а в 2022 р. розгорнула небачене за масштабами з часів Другої світової кровопролитне вторгнення в Україну.

Зазначимо, що до військової агресії в Україні російська військова відзначилася здійсненням воєнних злочинів в воєнних кампаніях в Чечні, Грузії, Сирії. Так, значною мірою наслідком участі армії Російської Федерації у громадянській війні в Сирії стало те, що станом на січень 2017 року з Сирії було близько 5 мільйонів біженців, 6,3 мільйона внутрішньо переміщених осіб, 13,5 мільйонів сирійців потребували гуманітарної допомоги, а за оцінками, кількість загиблих внаслідок війни становила 500 тисяч [33, с.11].

Тобто можна стверджувати, що воєнні злочини є невід'ємною частиною військової культури росіян. Так само як організовані після Другої світової війни британськими військовими судові процеси у Сінгапурі, засвідчили, що більшість підсудних не заперечували причетності до відповідних військових злочинів; натомість обвинувачені стверджували, що їхня поведінка відповідала японським нормам, віруванням і звичаям [16, с.87].

Сьогодні, крім міжнародних спеціальних кримінальних трибуналів для колишньої Югославії та Руанди, що схожі на Нюрнберзький трибунал, створено Міжнародний кримінальний суд (МКС), який став першим постійно діючим органом міжнародної кримінальної юстиції, а також – змішані та інтернаціоналізовані суди і трибунали, які поєднують в собі елементи, притаманні як для міжнародних, так і національних судових органів. Однак, залишається відкритим питання, чи МКС чи інші міжнародні суди стримують правопорушення. Так, трибунали після Другої світової війни та попередні спеціальні трибунали, міжнародні кримінальні трибунали для колишньої Югославії і по Руанді, явно мало впливали на те, як різні воюючі сторони діяли в Сьєрра-Леоне [25, с.17].

Варто зауважити, що в науковій думці існують і концепції, що недвозначно говорять про військових злочинців, і стверджують, що судові процеси щодо воєнних злочинів створюють небезпечний прецедент, за якого переможці відчуватимуть себе виправданими переслідувати, судити та карати переможених [31, с.377]. Однак вчені заявляють, що командування і контроль на організаційному рівні є вирішальними факторами у стримуванні військових злочинів діючими військами [25, с.14].

У свою чергу, дослідник М. М. Нета робить висновок, що наративи про атомні бомби, скинуті на Японію, використовуються як спосіб легітимізувати ідею віктимізації Японії, так і підкріпити заангажовану історіографію щодо амністування японської держави, хоча Японія є одночасно жертвою і катом, залежно від контексту та суб'єктів/інституцій [26, с.56].

Уже на початку процесу документування воєнних злочинів великий обсяг праці створив виклик для державних структур

України. 23 травня 2022 р. Солом'янський районний суд міста Києва суд виніс перший вирок за воєнний злочин [2]. Російського військового Вадима Шишимаріна, обвинуваченого у вбивстві цивільного мешканця Сумської області засудили до довічного позбавлення волі [12].

Очевидно, що кримінально-процесуальні перспективи цієї та інших аналогічних справ можуть мати продовження у Європейському суді з прав людини, що створює передумови для формування окремого сегменту у судовій практиці цієї інституції, що, у свою чергу, впливатиме і на кримінально-процесуальну політику Європейського Союзу. Зокрема, такий можливий розвиток подій передбачають норми Кримінального процесуального кодексу України [9] і про нього свідчить позиція захисту у наведеній справі [4].

Оглядачі вказують, що на першому етапі документування помітною була слабка координація дій слідчих органів, брак знань про кваліфікацію дій і недосконалість вітчизняного законодавства [10]. Крім того, треба зауважити, що, як зазначає Т.Хансен, здатність правосуддя перехідного періоду сприяти припиненню війни є сумнівним, процеси правосуддя впливають на мирні процеси по-різному. Одночасно виявилось проблематичним переслідування політичних і військових лідерів, які продовжують утримувати владу [20, с.970].

Суди над воєнними злочинцями в Україні не повинні викликати жодних сумнівів в дотриманні загальноприйнятих норм права. Так, Міжнародний трибунал зі злочинів у Бангладеш, який був визнаний урядом Бангладеш судом за воєнні злочини вчинені під час війни 1971 р. на думку ряду дослідників порушував право на справедливий суд [17, с.80].

Важливо, щоб процес покарання за вчинені рашистами воєнні злочини не був зупинений або загальмований через зміну політичних тенденцій. Так, Д. Блоксхем, який проаналізував британську політику судових розглядів у Німеччині у 1945-1957 рр. зазначає, що британські слідчі не розглянули багато доказів, перевірка підозрюваних була недостатньою, багато злочинців не були засуджені або їх покарали недостатньо суворо, а багато вироків були

скомпрометовані процесами «помилувань» та переглядів вироків з 1949 р. Основними причинами цих не доопрацювань була втома від війни та заміна в очах західних союзників Німеччини СРСР як загрози миру у всьому світі, що вимагало дедалі м'якшого ставлення до німців, щоб заохочувати солідарність проти СРСР [15, с.118-119]. Ще далі у справі політичного використання питання воєнних злочинів пішли в СРСР. Так, суди над японськими воєнними злочинами в цій країні «були засобом проектування радянського впливу в Тихоокеанському регіоні [27].

Важливим також є фактор часу. Т. Хансен, який досліджує відповідальність за військові злочини Великобританії в Іраку наголошує, що хоча певний проміжок часу в контексті воєнних злочинів є передумовою для будь-якого виду правосуддя, плин часу може легко в кінцевому підсумку ускладнити та затьмарити перспективи правосуддя через цикли неефективних і повторних розслідувань, які можуть стати політично заангажованими та все більш непопулярними [21]. Але треба і пам'ятати, що ці злочини не підлягають давності, і, як показав досвід судового переслідування лідерів іракського владного режиму за воєнні злочини під час ірано-іракської війни, покарання міжнародних злочинців відбудеться незважаючи на терміни давності [19, с.75].

Юрисдикція МКС ad hoc поширюється на територію України, зважаючи на: 1) Заяву Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року, що датована 25 лютого 2014 р. [7]; 2) Постанову Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які

призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 4 лютого 2015 р. [13].

Відзначимо, що одним із наслідків вчинення військових злочинів є майнова та немайнова шкода, завдана, як правило, великій кількості осіб. Тому відповідальність за збитки, завдані жертвам військових злочинів, настільки ж важлива, як і притягнення до відповідальності самих винних. Однак Україні треба бути готовою, що це тривалий в часі процес. Так, як зауважує Я. Юг на території Республіки Хорватії та сусідньої Боснії та Герцеговини в новітній історії відбувалися війни та збройні конфлікти, було скоєно військові злочини, але до сьогодні ведеться кримінальне провадження та відшкодування шкоди винним та відповідальним особам [24, с.601].

Складним видається доказування, що дії російської державної верхівки проти України мають ознаки геноциду щодо української нації. У липні 2021 р. російський президент фактично заперечив існування української нації: «Коли мене запитали про російсько-українські відносини, я сказав, що росіяни та українці – це один народ – єдине ціле... Це те, що я неодноразово говорив і у що я твердо вірю» [14]. 21.02.2022 р. напередодні військового вторгнення В.Путін заперечив існування України як держави: «...сучасну Україну цілком створила Росія, а точніше — більшовицька, комуністична Росія. Цей процес розпочався практично відразу після революції 1917 р., і Ленін та його однодумці зробили це надзвичайно жорстко по відношенню до Росії – відокремили історично російську землю» [18].

Стверджувати, що немає нації і немає держави, означає претендувати на право її знищення. Обидві цілі війни, які Путін оголосив 24 лютого – «денацифікація» і «демілітаризація» означали знищення української нації і держави. Як влучно зауважував Т.Снайдер: «Оскільки термін «нацист» не відноситься ні до кого зокрема, це виправдання нескінченної війни і чисток. Поки українці чинитимуть опір, будуть «нацисти», щоб покарати. «Демілітаризація» означає знищення суверенної держави силою, яка включала б ліквідацію будь-кого, хто здатний зберегти елементарні форми суверенітету» [32]. Фактично, як і у випадку з японськими

військовими злочинцями під час Другої світової війни, які «дегуманізували своїх жертв, щоб уникнути будь якої особистої прихильності та почуття провини», так і російська пропаганда безперешкодно дозволяла російським військовим знищувати міфічних «українських нацистів» [30, с.93-94].

Свідчення понад двісті сімдесяти постраждалих внутрішньо переміщених осіб про воєнні злочини вчинені російськими військовими на території Київської, Донецької, Луганської, Херсонської, Сумської, Харківської та Чернігівської областей, які були зібрані волонтерами Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника з березня по червень 2022 р. свідчать, що російські військові виконують ідеї вищого державного керівництва щодо знищення українців. Відзначимо, що дії Росії в Україні вже назвали актом геноциду своїми рішеннями парламенти Польщі (23 березня), України (14 квітня), Естонії та Латвії (21 квітня), Канада (28 квітня), Литва (10 травня), Чехія (10 травня), Ірландії (2 червня).

Однак юридичний процес доказування геноциду згідно визначення Римського статуту, імовірно, займе тривалий час, а ще більше процедура притягнення до відповідальності винних за цей злочин. Так, з досвіду дослідження воєнних злочинів у Боснії і Герцеговині ми знаємо – аналітики Держдепартаменту США дійшли висновку, що переважна більшість жорстких порушень прав людини була пов'язана з боснійськими сербами за співучасті влади Сербії. Але це було результатом роботи, бо: «Мілошевич ніколи не збирався викликати своїх поплічників і сказати: «Ідіть, робіть геноцид» [28, с.871].

Неспровокована і жорстока військова агресія Російської Федерації щодо незалежної держави України є унікальною для ХХІ століття. В останні десятиліття військові конфлікти на планеті значною мірою мають внутрішній характер, міждержавні військові протистояння є боротьбою за ті чи інші ресурси, частина військових сутичок є проявами діяльності терористичних угруповань. Натомість, російська військова інвазія в Україну є абсолютно архаїчною колоніальною війною імперії. Жорстокість ведення війни зі сторони

росіян обумовлена тим, що поразка Російської Федерації в цій війні буде екзистенційною поразкою останньої імперії Євразії і наступним її розпадом на окремі національні держави.

Російські війська масово вчиняють військові злочини, а заяви найвищого державного керівництва Російської Федерації є свідченням того, що державна політика цієї країни здійснюється з наміром знищити повністю або частково українців як націю, тобто підпадають під визначення геноциду.

Однак притягнення до відповідальності винних у вчиненні воєнних злочинів росіян зіштовхуватиметься з численними складнощами. Перше за все, російська політична історія не має прецедентів визнання власної вини за вчинені злочини проти людства, сприяння у покаранні винних і сплати компенсацій за вчинену шкоду. Крім того, під час численних військових конфліктів, в яких брали участь російські війська зафіксовані численні порушення правил ведення війни і воєнні злочини, що означає високий рівень толерантності російського суспільства до цих злочинів. Особливо складним видається на сьогодні притягнення до кримінальної відповідальності вищого державного керівництва РФ, що розгорнуло війну проти України і проголосило політику геноциду щодо українців.

20 січня 2000 р. Україна підписала, але не ратифікували Римський статут, зважаючи на рішення Конституційного суду України від 11 липня 2001 р., який зробив висновок, що всі положення Римського статуту відповідають Конституції України, за винятком п. 10 Преамбули та ст. 1, відповідно до якого юрисдикція МКС «доповнює національні органи кримінальної юстиції» [3]. Згодом, 2 червня 2016 р. стаття 124 Конституції України була викладена у новій редакції, яка передбачала, що Україна може визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду [5]. Обсяг і порядок співробітництва України з МКС деталізовано у Розділі IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», яким було доповнено Кримінальний процесуальний кодекс України 3 травня 2022 р., [6] але одночасно, як вбачається, помилково,

обмеживши дію окремих положень (ч. ст. 617, ч. 3-5 ст. 636 КПК України, що набирають чинності з дня набрання чинності Римським статутом для України) [9]. Фактично, такі обмеження є нікчемними, спробою односторонньої взаємодії і їх варто негайно вилучити, оскільки вони є не найкращим проявом української кримінально-процесуальної політики, зважаючи на те, що Україна уже фактично визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду.

Хоч і Російська Федерація не є учасницею Римського статуту, оскільки відкликала свій підпис у 2016 р. після того, як МКС постановив, що діяльність Росії в Криму є «тривалою окупацією» [29]. Однак МКС має суб'єктну і територіальну юрисдикцію, тобто поширює свою дію на: 1) злочини, вчинені на території або громадянами держави-учасниці; 2) злочини, вчинені на території або громадянами держави, яка подала *ad hoc* декларацію про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду відповідно до ст. 12(3), що відповідає ситуації в Україні [11].

Тобто, попри спробу уникнення механізму притягнення до відповідальності Російської Федерації, дії її громадян все ж підпадають під юрисдикцію МКС. Так, Прокурор Міжнародного кримінального суду прийняв рішення про відкриття офіційного розслідування ситуації в Україні [8] на підставі звернення сорока трьох країн. Розслідування МКС розпочато 2 березня 2022 р. і поширюється на злочини, скоєні в контексті ситуації в Україні з 21 листопада 2013 р. [23] Більше того, відповідні механізми у цьому напрямку уже мають реальне процедурне втілення. Зокрема, прокурор МКС Карім А. А. Хан 17 травня 2022 р. повідомив про направлення в Україну групи з сорока дох слідчих, судових експертів та допоміжного персоналу для просування розслідувань злочинів, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду [22].

Досвід післявоєнних Німеччини і Японії свідчить, що в їх суспільствах були спроби поширювати політику заперечення відповідальності за вчинені злочини чи навіть віктимізувати власні народи. Імовірно, аналогічні спроби відбілювання діяльності російської армії будуть здійснювати і російські еліти. Малоімовірним видається і те, що притягнення до відповідальності

винних у воєнних злочинах російських військових прискорить згортання російської агресії.

Також варто відзначити як проблему, що процесу фахового документування воєнних злочинів сьогодні перешкоджає значний обсяг вчинених злочинів, слабка координація дій слідчих органів, брак кваліфікованих кадрів і недосконалість вітчизняного законодавства. Суди над воєнними злочинцями в Україні повинні бути проведені з дотриманням всіх правових процедур, щоб унеможливити політичні спекуляції щодо їх рішень. Важливо, щоб процес покарання за вчинені росіянами воєнні злочини не був зупинений або загальмований через зміну політичної кон'юнктури і не затягувався в часі через неефективні і повторні розслідування.

Зазначимо, що перспективи покарання громадян Російської Федерації за воєнні злочини в Україні у 2014-2022 рр. можуть бути реалізовані через: 1) національні суди в Україні з подальшим формування відповідної практики Європейського суду з прав людини; 2) Міжнародний кримінальний суд; 3) створення ad hoc міжнародного трибуналу щодо України. Для притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини в Україні і застосування реального покарання є достатньо кримінально-процесуальних механізмів, хоча вони містять різноманітні, але цілком здоланні перешкоди.

Список використаних джерел:

1. Базов В.П. Воєнні злочини: Навч. посібник. К: Юрінком Інтер, 2008. 336 с.

2. Вирок Солом'янського районного суду міста Києва від 23.05.2022 р. у кримінальному провадженні №1-кп/760/2024/22, справа № 760/5257/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104432094>.

3. Висновок КСУ у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту МКС від 11 липня 2001 р., справа № 1-35/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text>.

4. Довічне ув'язнення: суд виніс вирок російському військовому Вадиму Шишимаріну. URL: <https://suspilne.media/242320-dovicne-uvaznenna-sud-vinis-virok-vadimu-sisimarinu/>.

5. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n6>.

6. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» від 03.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text>.

7. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року від 25.02.2014 р. № 790-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>.

8. Заява МЗС України щодо відкриття розслідування ситуації в Україні Прокурором МКС 01.03.2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-vidkrittya-rozsliduvannya-situaciyi-v-ukrayini-prokurorom-mizhnarodnogo-kriminalnogo-sudu>.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

10. Лукашова С. Перші справи та сотні фігурантів. Як Україна розслідує воєнні злочини росіян і чому виникають труднощі. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/05/17/7346641/>

11. Нуріджанян Г. С. Міжнародний кримінальний суд: юрисдикція, типи міжнародних злочинів та механізми відповідальності за злочини, які вчиняються в Україні. Ukrainian Bar Association. Webinar 15.06.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=m-sTx6m8nZA>.

12. Полонений росіянин отримав довічне за вбивство цивільного. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/23/7347972/>

13. Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 4 лютого 2015 р. № 145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>.

14. Путін В. Про історичну єдність росіян і українців. URL: <https://web.archive.org/web/20211210002245/http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>.

15. Bloxham D. (2003). British War Crimes Trial Policy in Germany, 1945–1957: Implementation and Collapse. *Journal of British Studies*, Vol. 42, Issue 1, pp. 91-118.

16. Cheah, WL. (2018). Culture and understanding in the Singapore war crimes trials (1946–1948): interpreting arguments of the defence. *International Journal of Law in Context*. Volume 14, Issue 1, pp. 87 – 109.

17. Fazi M. A., Tehrani P. M., Ahmed M. W. & Shah S. A. (2019). Bangladesh's Approach towards International Criminal Law: A Case Study of International Crimes Tribunal Bangladesh. *Journal of Politics and Law*. Vol. 12, N. 3. pp. 80-86.

18. Fisher M. Word by Word and Between the Lines: A Close Look at Putin's Speech. URL: <https://www.nytimes.com/2022/02/23/world/europe/putin-speech-russia-ukraine.html>.

19. Ghorishi S.R, Niavarani S., Zamani S.G. (2008). Non-applicability of Prescription to War Crimes during Iraq's War against Iran. *Journal of politics and law*. Vol. 9 (5). pp. 65-77.

20. Hansen, T. O. (2019). In Pursuit of Accountability during and after War. *Journal of Strategic Studies*, 42(7), pp. 946-970.

21. Hansen T. (2021). The Multiple Aspects of 'Time' Rendering Justice for War Crimes in Iraq. *International criminal law review*. Vol. 21. Is. 5, pp.878-904.

22. ICC Prosecutor Karim A.A. Khan QC announces deployment of forensics and investigative team to Ukraine, welcomes strong cooperation with the Government of the Netherlands. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-announces-deployment-forensics-and-investigative-team-ukraine>.

23. International Criminal Court. Ukraine. Situation in Ukraine. URL: <https://www.icc-cpi.int/ukraine>.

24. Jug J. (2018). Odgovornost za štetu i naknada štete počinjene ratnim zločinom. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*. Vol. 39. No. 1, pp. 601-632.

25. Mullins C.W. (2020). Variations in War Crimes During the Sierra Leone Civil War. *International Criminal Justice Review*, XX, pp. 1-20.

26. Neto M. M. (2021). Between the Atomic Bomb and the War Crimes: Denialism and Japanese Historiography in Perspective. *Revista brasileira de historia*. VL 41. IS 87, pp.37-60.

27. Polunina V. (2016). From Tokyo to Khabarovsk: Soviet War Crimes Trials in Asia as Cold War Battlefields. In: von Lingen, K. (eds) *War Crimes Trials in the Wake of Decolonization and Cold War in Asia, 1945-1956*. World Histories of Crime, Culture and Violence. Palgrave Macmillan, Cham, pp. 239-260.

28. Riga L, Kennedy J. (2012) 'Putting Cruelty First': Interpreting War Crimes as Human Rights Atrocities in US Policy in Bosnia and Herzegovina. *Sociology*, Vol. 46. Issue: 5, pp. 861-875.

29. Russia withdraws from International Criminal Court treaty. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-38005282>.

30. Sasaki-Uemura W. (1996) Hidden Horrors: Japanese War Crimes in World War II, by Tanaka Yuki, *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 28: 3-4, pp. 93-94.

31. Schaefer E. A. (1987). War Crimes, War Criminals, and War Crimes Trials by Norman E. Tutorow *German Studies Review*. Vol. 10, No. 2, pp. 377-378.

32. Snyder T. Putin has long fantasized about a world without Ukrainians. Now we see what that means. URL:

<https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/03/23/putin-genocide-language-ukraine-wipe-out-state-identity/>

33. Steenkamp C. (2017). The Crime-Conflict Nexus and the Civil War in Syria. *Stability: International Journal of Security and Development*, 6 (1), pp.1-18.

Бараненко Дмитро Володимирович, завідувач кафедри теорії і історії держави і права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, доктор юридичних наук, доцент.

Право на свободу пересування громадян України, що працюють на морському та річковому транспорті: проблемні питання в умовах воєнного стану.

У зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України кожній особі, що є громадянином України, та/або проживає на її території доводиться пристосовуватися до нових реалій життя, зокрема щодо можливості обмеження відповідних прав та свобод людини і громадянина.

Так, стаття 64 Основного Закону України передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Одним з основних конституційних прав людини, яке зазнало значних обмежень через запровадження воєнного стану в Україні Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, слід вважати право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання та право вільно залишати територію України.

Відповідно до ч. 1 статті 33 Конституції України кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [3].

Право особи на свободу переміщення є природнім правом